

jonka subjektit ovat ”todellisia” ja ”kokonaisia”, fragmentoitumista vastustavia naisia. Siinänsä arvokas ruumiillisessa konkretiassa pitäytyminen näyttääkin tässä tapauksessa johtavan yksinkertaistettuun, kiinteään identiteettikäsitykseen, josta erot ja epäjatkuvuudet on pyyhitty pois.

*CyberFeminism*in toisella toimittajalla, Susan Hawthornella, on artikkeli teoksen jokaisessa kolmessa osiossa. Hänen vahva läsnäolonsa on myös eräänlainen rasite, sillä etenkin hänen feministisiä ruumiskeskusteluja käsittelevä artikkelinsa, joka sinällään avaa useita kiinnostavia näkökulmia, vaeltaa teemasta toiseen. Itselleni jäikin mielikuva, että kirjoittaja on halunnut saattaa samojen kansien väliin mahdollisimman monta huomiotaan luettavuuden ja tekstin sujuvuuden kustannuksella. Tarkempi argumentointi, keskittäminen ja karsiminen olisi auttanut teosta vastaamaan paremmin sen sisällysluettelon nostattamiin korkeisiin toiveisiin. Antologian monimuotoisuus merkitsee näet myös epätasaisuutta ja monet teoreettiset kehittelyt, joita olisi suonut tarkas-

teltavan useammastakin näkökulmasta, katkeavat häiritsevästi kesken.

Sekä *Tietoyhteiskunta seisakkeella* että *CyberFeminism* edustavat ilahduttavia juonteita uusmedian ja tietotekniikan tutkimuksessa. Molemmat nostavat sukupuolirikkomuksen keskiöön ja pohtivat erilaisia tapoja edesauttaa naistoimijuutta tietoverkoissa siten että myös naisten keskinäiset erot otetaan huomioon. Teokset todistavat osaltaan kriittisen feministisen tutkimuksen tarvetta ja argumentoivat vakuuttavasti niitä – ainakin populaarijulkisuudessa sitkeästi kiertäviä – fantasioita vastaan, joiden mukaan sukupuoli olisi menettämässä Internetin myötä merkityksensä identiteettiasemana ja tutkimuskohteena.

FM Susanna Paasonen valmistelee väitöskirjaa naisista ja tietoverkoista Sukupuoli-järjestelmä-tutkijakoulussa Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineessa.
(e-mail: suspaa@utu.fi)

SUOMI-ÄIDIN TYTTÄRIÄ JA POIKIA

Johanna Valenius

Juha Ala 1999: *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa*. Gaudeamus, Helsinki. 270 s.

Juha Siltala 1999: *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Otava, Helsinki. 832 s.

Viime vuonna Suomessa ilmestyi kaksi historiatieteellistä tutkimusta autonomian ja sortokausien ajan Suomesta, fennomaniasta ja sen johtohenkilöistä: Juha Alan *Suomi-neito ja suojelusikä. Sortovuosien psykohistoriaa* ja

Juha Siltalan *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Näissä teoksissa paljon tutkitun aiheen tekee mielenkiintoiseksi niiden lähestymistapa, psykohistoria, joka ottaa huomioon psykologisten tekijöiden ja tiedostamattoman vaikutuksen historiallisessa tilanteessa.

Kumpikin tutkija on analysoinut fennomaaniliikkeen johtohahmojen julkisia ja yksityisiä kirjoituksia. Siltalan erittäin laajaan lähdeaineistoon kuuluu mm. Yrjö Koskisen kirjeitä vaimolleen Sofia Fribergille ja Uno

Cygnaeuksen kirjeitä vaimolleen Axianne Diedrichsille. Ala puolestaan on keskittynyt suomalaisen naisasialiikkeen ja siellä erityisesti Aleksandra Gripenbergiin, jonka henkilöhistoria toimii esimerkkinä aatteellisuuden, uhrautumismentaliteetin, siveellisyysskysymyksen ja sortovuosien poliittisten tapahtumien yhteydestä.

NEITSYYS VAARASSA

Ala käsittelee prostituutiosta ja alaikäisiin kohdistuvia siveellisyyssrikoksia koskevasta rikoslainsäädännöstä käytyä keskustelua, joka vilkastui venäläistämispoliitiikan alkaessa viime vuosisadan vaihteessa. Hänen mukaansa todelliset väkivallanteot tyttölapsia ja nuoria naisia kohtaan rinnastettiin julkisuudessa valtiolliseen tilanteeseen. Suomi-neito eli valtio oli saavuttamaton siveellisyyshanne, jonka kypsymättömyys ja neitseellisyys vain korostuivat sortovuosina. Suomi oli Suomi-neitona joutunut sivistyneistön ryhmäfantasioissa symbolisen seksuaalisen hyökkäyksen kohteeksi.

Yleiseen sukupuolimoraaliin ja naisten siveellisyteen kiinnittivät huomiota erityisesti naisasianaiset, jotka antoivat Snellmanin abstraktille valtiofilosofiselle siveellisyys-käsitteelle myös seksuaalisia merkityksiä. Naisasianaiset olivat ajamassa tyttöjen suojelusiän korottamista, alaikäisen makaamisesta saatujen rangaistusten koventamista ja ohjesääntöisen prostituution lakkauttamista. Prostituution lakkauttamisen avulla pyrittiin kaksinaismoraalin purkamiseen ja koko yhteiskunnan sukupuolimoraalin tason kohottamiseen. Tausalla oli tuttu ajatus siitä, että kansojen olemassaolo perustui nimenomaan naisten siveellisyydelle.

Ala on tehtävänasettelussaan ilmoittanut analysoivansa sukupuolimoraalikeskustelun ja valtiollisen tilanteen yhteyttä. Hänen mukaansa kansallisuusaate muodosti monille sivistyneistön jäsenille minäkehikon. Tätä kautta on luonnollista, että fennomania on tutkimukses-

sa keskeisessä asemassa. En kuitenkaan voinut olla pohtimatta teosta lukiessani, toistaako Ala Suomen poliittisen historian suurta kertomusta nyt vain psykohistorian terminologiaa hyödyntäen, mutta selittäen tutkimiensä ihmisten toiminnan fennomanian kautta kuten niin monet historiantutkijat häntä ennen. Suuren kertomuksen uudelleen tuottamiseen viittaa suoraan myös Alan määrittely lähdeytöskentelystä, jonka "tavoitteena on ollut sellaisen tulkinnallisen kokonaishahmon muodostaminen, joka itsessään on mahdollisimman koherentti, ja joka ei myöskään joudu ristiriitaan muun aikakaudta koskevan lähdemateriaalin ja muilla menetelmillä saatujen tutkimustulosten kanssa" (s. 15, kursivointi JV).

Eikö tutkimuksen yhtenä tarkoituksena ole juuri mahdollisten uusien tulkintojen esilletuominen? Psykohistoriallisen lähestymistavan ja metodien käytön voiman näen olevan siinä, että niiden avulla olisi mahdollista saada monivivahteinen tulkinta menneisyydestä ihmisten tiedostamatonta toimintaa analysoimalla. Monivivahteisuus sallii sekä tutkimuskohteen sisäiset ristiriitaisuudet että ristiriitaisuudet aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Tähän tutkimuskohteen epätarkkuuden ja moniäänisyyden mahdollisuuteen Ala viittaa tekstissään myöhemmin.

Suuren kertomuksen toistamisen vaaralta Ala olisi välttynyt pohtimalla sukupuolen merkitystä kansakunnan tuottamisessa. Tapa, jolla Suomesta puhuttiin, oli perin juurin sukupuolitettua Suomi-neitoineen, Suomi-äiteineen ja äiti-isänmaineen. Myös kysymykset naisten siveellisyydestä ja neitsyyden vaalimisesta olisivat hyötyneet sukupuolinäkökulmasta. Ala kuitenkin toteaa johdannossa: "Vaikka tarkasteluni kohteena on pitkälti naisliike, sen lähtökohtana ei ole 'sukupuolinäkökulma' tai sukupuolijärjestelmiin kohdistunut teoretisointi. Näkökulmani on kuitenkin periaatteessa avoin kaikille humanistis-yhteiskuntatieteellisille lähestymistavoille, mikäli ne ovat tutkimukselleni relevantteja" (s. 11).

Vaikka tutkimuksen lähdeluettelosta löytyy

muutamia sukupuolijärjestelmiä teoretisoivia tutkimuksia, Ala ei kuitenkaan ole hyödyntänyt näkökulmaa juuri ollenkaan. Sukupuolen merkityksen pohtiminen esimerkiksi pahan Äiti Venäjän ja hyvän Aleksanteri-isän symboliikan kohdalla olisi avannut uusia näkökulmia sortovuosien nationalistiseen ajatteluun. Myös naisasianaisten uhrimielen sukupuoli-erityisyyden tunnistaminen olisi ollut paikallaan. Suomi-neidon puhtauden menettämisen pelon naisasianaisten keskuudessa Ala selittää Edith Jacobsonin vuonna 1954 ilmestyneellä psykoanalyttisella tutkimuksella, jonka mukaan tietäntyyppiset naiset kehittävät minäihanteen, joka on kypsytön, puhdas ja fyysisesti puoleensavetävä. En halua kiistää tutkijan psykohistoriallista tulkintaa sinänsä, mutta hän jättää pohtimatta, miksi tietäntyyppiset naiset tekivät näin. Sukupuolijärjestelmiin kohdistunut tarkastelu olisi syventänyt analyysiä.

IHANAT NAISET KOTONA, KOULUSSA JA KANSAKUNNASSA

Äitisuhdettaan kansakunnan kautta työstivät myös Siltalan tutkimuksen miehet, fenomaanijohtaja Yrjö Koskinen ja kansakoululaitoksen perustaja Uno Cygnaeus. *Valkoisen äidin pojat* käsittelee "yksilöitymisen ja yhteenkuulumisen ristiriitaa ja sen ratkaisuja Suomessa kansallisesta herätyksestä ensimmäiseen maailmansotaan" (s. 9), ja Siltalan "tutkimustehtävänä on ollut selvittää yksityisen ja yleisen suhde kansallisilla herättäjillä ja valistajilla, psyykkisen tasapainon ja isänmaallisten reformien sisäinen suhde" (s. 27). Keskeisellä sijalla tässä analyysissä on herättäjien suhde äitiin ja sitä kautta kansakuntaan.

Sekä Koskisella että Cygnaeuksella oli ollut kaukainen ja ongelmallinen äitisuhde, minä Siltala näkee olevan miesten yhteiskunnallisen kuten myös avioelämän takana. Molemmat olivat avioliitoissaan kuin lapsia, joiden

hyvinvoinnista oli huolehdittava. Heidän vaimonsa Sofia ja Axianne olivat miestensä silmissä uhrautuvia hoivaajia, jotka kärsivällisesti kuuntelivat heidän ongelmiaan mutta eivät rasittaneet miehiään omillaan. Erityisesti Sofia omaksui uhrautujan roolin ja pelkäsi olevansa pettymys Koskiselle.

Omien vaimojen ihannoitiin silmiinpistävää. Koskiselle talonpoikainen Sofia ruumiillisesti suomalaista kansaa ja oli äiti-isänmaan vertauskuva. Siltala tuokin esille kansakunnan heteroseksuaalisen erosisoinnin naisen kautta. Erotisointi oli kuitenkin ristiriidassa autonomian ajan henkisen kulttuuri-ihanteen kanssa, johon ei sisällynyt seksuaalisuutta tai muuta viettielämää. Näin ollen seksuaaliset tunteet ylevöitettiin tai sitten ne purkautuivat haluna rangaista siveellisyysrikollisia kuten Alan tutkimuksessa tuli ilmi.

Myös Cygnaeus ihannoiti naisia ja sukupuolista kansakunnan, valtion ja sen instituutiot äideiksi tai lapsiksi. Naiset olivat olemassa "ihmiskunnan jalostamiseksi ja parantamiseksi" (s. 224) ja opettajattaret olivat tuon abstraktin naisihanteen ruumillistumia. Cygnaeus vaati naisopettajiltaan paljon: heidän oli oltava esikuvana sukupuolensa arvokkuudesta ja siveellisestä ylemmyydestä. Hän kuitenkin kielsi opettajattaria etsimästä tieteellistä totuutta, sillä Jumala oli pakottanut naisen tuntemaan ranskan. Nainen ei tulisi saamaan arvostusta miehillä avuilla henkisellä ylemmyydellään.

Erityisen mielenkiintoista oli lukea "Puhdas nainen kansakunnan koossapitäjänä" -lukuja, jossa Siltala sivuaa vuosisadan vaihteen käsityksiä naisten seksuaalisuudesta, naisasianaisten kuten Hilda Käkikosken ystävyssuhteita sekä Alankin käsittelemiä naisliikettä ja siveellisyyskysymystä – mutta ei kuitenkaan yhtä sukupuolisokeasti kuin Ala. Siltala muun muassa toteaa Soile Veijolaa ja Eeva Jokista seuraten, että nainen määrittyy suhteessa mieheen tai lapseen, kun taas mies määrittyy suhteessa toisiin miehiin, ja nainen jää vaihdettavaksi osapuoleksi. Näin ollen Koskisen ja Cyg-

naeuksen muusavaimot olivat kieltämättä palttuvia mutta henkilöinä lopultakin vaihdettavissa.

Siltalan teoksen ongelmakohdat (tutkimuksen järkälemäisyys eli 707 tekstisivua pienellä kirjasinkoolla sekä paikoin rönsyilevä ja vaikea kirjoitustapa) ovat varmaankin tulleet esille jo monissa aikaisemmissa arvosteluissa, joten en pysähdy niihin sen enempää. Sen sijaan on todettava, että jos yli 700-sivuiselta tutkimukselta voi jotain lisää pyytää, niin kaipasin vielä hieman enemmän sukupuolen ja sukupuolijärjestelmien problematisointia kuten Alankin tutkimuksessa. Käsitellessään kansallisia vaikuttajamiehiä Siltala tulee riisunneeksi heille aikaisemmin annetun suurmiesviitan näkemällä heidät äidin poikina. Tässä olisi vielä ollut mahdollisuus pohtia maskuliinisuutta kansakunnan rakentamisprojektissa niin kuin Siltala teki *Miehen kunniassa* nykypäivän kontekstissa.

Olen edellä suhtautunut suhteellisen kriittisesti erityisesti Alan tutkimukseen, jolloin sen

ansiot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sen merkittävyys on ennen kaikkea näkökulmassa ja käsittelytavassa, joka pyrkii pois ns. perinteisen poliittisen historian selitysmalleista, jotka näkevät historian toimijat yltiörationaalisina. Myös Alan osoittaman seksuaalisuuden ja nationalismin välisen kiinteän yhteyden tutkiminen on tärkeää erityisesti tämän hetken Euroopassa. Se, mitä symbolisesti tehtiin Suomi-neidolle sata vuotta sitten, tehdään tänään todellisille naisille Balkanin alueella, jossa naisten joukkoraiskaukset ovat osa sodankäyntiä.

VTM Johanna Valenius on tutkijakoulutettavana Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulussa Turun yliopiston Poliittisessa historiassa, missä hän valmistelee väitöskirjaa suomalaisen kansakunnan rakentamisesta sukupuolen ja seksuaalisuuden kautta sortokausien Suomi-neito -pilakuvissa. (e-mail: johanna.valenius@utu.fi)

HETERONORMATIIVISUUS JA SUKUPUOLI

Sari Charpentier

Jukka Lehtonen (toim.) 1999: *Homo fennicus – miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa*. Naistutkimusraportteja 1/1999, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki. 217 s.

Homo fennicus – miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa on monipuolinen, perustietoa tarjoava artikkelikokoelma. Kirjan tärkeintä antia ovat homomieheyden moninaisuuden julkikirjoittaminen, heteronormatiivisuuden kyseenalaistaminen ja homoseksuaalisuuskäsitteen historiallisuuden ja kulttuurisidon-

naisuuden huomioiminen. Kirja jakaantuu neljään lukuun. Ensimmäisessä tutkitaan mies(?) -homoseksuaalisuutta osana suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa. Jan Löfström kirjoittaa agraarikulttuurin homokuvastosta, Eero Ketunen kirkollisesta homoparisuhdekeskustelusta ja Olli Stålström medikaalisesta kirjallisuudesta ja homouden historiallisesta leimaamisesta milloin synniksi, milloin rikokseksi, sairaudeksi tai muuksi häiriöksi. Rainer Hiltunen osoittaa suomalaisten oikeudellisten käytäntöjen ristiriitaisuuksia lain yhdenver-